

หมาดักน้ำ: สุนทรียภาพในภูมิปัญญาปักซีใต้

Timba: Aesthetic Wisdom of Southern Thailand

พลภัฏฐ์ ยิ้มประเสริฐ¹

PHLAT YIMPRASERT¹

สาขาวิชาศิลปะการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ¹

E-mail: phlat@tsu.ac.th¹

บทคัดย่อ

หมาดักน้ำ เป็นภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมอย่างหนึ่งของคนไทยในภาคใต้ เป็นภาชนะใช้สำหรับดักน้ำขึ้นมาจากบ่อ ห้วย หนอง คลอง บึง ใช้ตักหรือวิดน้ำออกจากเรือที่ใช้ในการสัญจรและเรือที่ใช้ในการทำการประมงพื้นบ้าน เป็นงานหัตถกรรมที่มีการออกแบบการใช้งานที่สะดวกมีประสิทธิภาพในการใช้งาน ด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีรูปทรงที่สวยงาม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาการแก้ปัญหาการใช้น้ำในวิถีชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต เป็นภาชนะที่ทุกบ้านในอดีตจะต้องมีไว้ใช้งาน ปัจจุบันการใช้งานหมาดักน้ำหรือหมาน้ำเริ่มเลือนหายไปเนื่องด้วยวิถีชีวิตของคนที่ย้ายไปจากอดีต มีการนำเอาเทคโนโลยีด้านต่างๆ เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้นในทุกๆ วัน วิธีการใช้น้ำจากบ่อ ห้วย หนอง คลอง บึง เริ่มหายไปอย่างน่าใจหาย มีการนำระบบประปาเข้ามาทดแทนเพื่อความสะดวกรวดเร็วถูกสุขอนามัย เป็นสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เข้าถึงทุกบ้านแทนการใช้น้ำจากบ่อ หมาดักน้ำจึงถูกลดบทบาทการใช้งานออกจากวิถีของคนในยุคปัจจุบันลง ส่งผลให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นภาคใต้ไม่คุ้นชินไม่รู้จักรูปร่างลักษณะของภาชนะดักน้ำประเภทนี้ ผู้เขียนจึงมีแนวคิดในการเขียนบทความวิชาการเรื่อง “หมาดักน้ำ” สุนทรียภาพในภูมิปัญญาปักซีใต้ เพื่อให้ผู้สนใจได้ซาบซึ้งในสุนทรียภาพที่มีอยู่ในภูมิปัญญางานหัตถกรรมพื้นถิ่นภาคใต้ที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวด้านประโยชน์ใช้สอยและความงาม ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมไทยต่อไป

คำสำคัญ: หมาดักน้ำ, ดิหมา

Abstract

The Timba represents a distinctive form of traditional craftsmanship among Thai communities in the southern region. Historically, this vessel was employed to draw water from wells, streams, ponds, canals, and swamps, as well as to bail water from boats used for transportation and small-scale fisheries. Its design exemplifies both functional efficiency and aesthetic refinement, achieved through the utilization of locally available natural materials. The elegant form of the Timba reflects

the ingenuity of ancestors in addressing water-related needs within their everyday lives. In earlier times, it was regarded as an indispensable household implement. In contemporary society, however, the utilization of the Timba has markedly diminished. This decline is attributable to transformations in lifestyle and the increasing reliance on modern technologies that facilitate daily activities. The traditional practice of collecting water from natural sources has been supplanted by piped water systems, which provide convenience, hygiene, and universal accessibility. Consequently, the role of the Timba has been marginalized, and younger generations in southern Thailand are often unfamiliar with its form and function. This article, entitled “Timba: Aesthetic Wisdom of Southern Thailand”, seeks to elucidate the cultural and artistic significance embedded in this traditional craft. It highlights the harmonious integration of utility and beauty, thereby underscoring the enduring value of indigenous knowledge systems. Furthermore, the study aims to contribute to the preservation of this intangible cultural heritage, ensuring its transmission to future generations. By fostering appreciation and scholarly engagement, such wisdom may serve as a source of inspiration for creative adaptation and innovation, ultimately enriching the development of cultural products within the broader framework of Thai heritage.

Keyword: Timba

บทนำ

งานศิลปหัตถกรรม เป็นมรดกพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นความเป็นไทยได้ดียิ่ง หากเราพยายามศึกษาและค้นคว้าด้วยความเป็นธรรมชาติไม่เอาสภาวะปัจจุบันเข้าไปกำหนด ก็จะพบภูมิปัญญา ของชาวบ้านที่แฝงอยู่อย่างเรียบง่าย แต่ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่มักมองข้ามสิ่งที่ประมาทค่ามิได้เหล่านี้ ประหนึ่งเป็นสิ่งที่ไร้ค่า ในขณะที่ชาวต่างชาติกลับเห็นคุณค่า แล้วซื้อหามาออกไปต่างประเทศเสียมากต่อมาก เรื่องเช่นนี้จำเป็นจะต้องมีผู้ชี้แนะให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในมรดกเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความรู้สึกชื่นชมอันจะนำไปสู่ความรักและหวงแหนในที่สุด (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2536: 1)

“หมาดักน้ำ” เป็นงานหัตถกรรมในภาคใต้อย่างหนึ่งที่กำลังจะถูกกลืนเลือน ด้วยวิถีชีวิตของสังคมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในปัจจุบันเยาวชนและคนรุ่นใหม่ๆ น้อยคนนักที่จะรู้จักภาชนะชื่อนี้ ด้วยเพราะพฤติกรรมการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หมาดักน้ำไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นในการใช้งานเพื่อตักนำน้ำมาใช้ในบ้านเรือน เหมือนแต่ก่อนมา ในการเปลี่ยนแปลงยุคแรกที่ทุกบ้านเรือนยังคงใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ เช่น ในบ่อ ในบึง ในคลอง หมาดักน้ำถูกแทนที่ด้วยภาชนะที่คงทนกว่า คือถังเหล็ก และถังพลาสติก ซึ่งคนพื้นถิ่นภาคใต้อีกยังคงเรียกภาชนะตักน้ำยุคใหม่นี้ว่า หมาดักน้ำ หมาดักน้ำ หมาดักน้ำ ตามความคุ้นเคยที่เรียกภาชนะตักน้ำมา

แต่เดิม จนถึงยุคปัจจุบันระบบการจ่ายน้ำผ่านท่อหรือระบบประปาได้เข้าสู่ทุกบ้านเรือน การตักน้ำจากบ่อข้างบ้านถูกแทนที่ด้วยความสะดวกสบายประหยัดเวลา ประหยัดแรง และมีความรวดเร็วโดยการหมุนเปิดก๊อกน้ำในห้องน้ำในห้องครัว ที่มีอยู่ในทุกครัวเรือน ส่งผลให้การใช้งานหมาดักน้ำ ลดน้อยลง เพราะหน้าที่การใช้งานไม่สัมพันธ์กับวิถีสมัยใหม่ “หมาน้ำ หมาดักน้ำ ตีหมา” ชื่อภาษาชนชั้นนี้จึงไม่เป็นที่รู้จักสำหรับคนรุ่นใหม่

ผู้เขียนบทความในฐานะที่เป็นคนในท้องถิ่นภาคใต้ มีโอกาสได้สัมผัส ผ่านการใช้งานภาษาชนชั้นนี้ ได้เห็นถึงสุนทรียภาพและภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษในยุคอดีตที่มีอยู่ในภาษชนชั้นดังกล่าว จึงมีแนวคิดในการวิเคราะห์รวบรวมองค์ความรู้ในมรดกพื้นบ้านอันทรงคุณค่าในภาษาชนชั้นนี้ โดยการวิเคราะห์สุนทรียภาพในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในภาษา “หมาดักน้ำ” เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่สนใจในงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นภาคใต้ต่อไป

ขอบเขต

ในการเขียนบทความเรื่อง “หมาดักน้ำ สุนทรียภาพในภูมิปัญญาปากชี่ใต้” ในครั้งนี้ ผู้เขียนได้มีแรงบันดาลใจ และมีแนวคิดที่จะรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับ หมาดักน้ำ (ภาษาชนชั้นใช้ตักน้ำของท้องถิ่นภาคใต้) ในรูปแบบของบทความวิชาการเชิงสำรวจ เรียบเรียงเนื้อหาเชิงพรรณนา ในส่วนแรกของบทความจะเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจถึง ชื่อ ที่มา ลักษณะกายภาพโดยทั่วไปของหมาดักน้ำ ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์สุนทรียภาพ ตามหลักทฤษฎีความงามตามหลักองค์ประกอบ และสุนทรียศาสตร์ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงลักษณะของแนวคิดด้านรูปทรง และแนวคิดการใช้วัสดุที่สัมพันธ์กับความงาม ส่วนสุดท้ายเป็นการเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนาหมาดักน้ำมรดกพื้นบ้านอันทรงคุณค่าให้คงอยู่และเป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ต่อไป

การศึกษาลักษณะทางกายภาพ

“หมาดักน้ำ” เมื่อกล่าวถึงคำนี้ขึ้นมา หลายคนคงแปลกใจและสงสัยว่าชื่อดังกล่าวมันคืออะไร ผู้คนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำนี้ก็มักจะตีความหมายแรกที่ได้ยินและจินตนาการจากประสบการณ์การรู้จักคุ้นชินกับชื่อไปถึงสุนัข สัตว์เลี้ยงที่แสนจะซื่อสัตย์ของมนุษย์ รูปร่างหน้าตาของหมาน้ำจะเป็นอย่างไร เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่ดำรงชีวิตในน้ำหรือไม่อย่างไร นี่คือข้อสงสัยของผู้คนส่วนใหญ่ แม้แต่ผู้ที่อาศัยอยู่ในภาคใต้เอง จากการสอบถามพูดคุยคนส่วนใหญ่ก็ยังสงสัย เมื่อได้ยินชื่อนี้ โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่เกิดมาพร้อมความสะดวกสบายในการใช้น้ำ ผู้เขียนจะอธิบายถึงชื่อ ที่มาของชื่อ และหน้าที่การใช้งาน ดังต่อไปนี้

“หมาดักน้ำ” หรือบางท้องถิ่นในภาคใต้อาจจะเรียกต่างกัน เช่น หมา, ตีหมา, ตีหมา, หมาดักน้ำ หมาดักน้ำ คือภาษาที่มีรูปร่างโค้งครึ่งวงกลมหรือเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู ทำจากใบไม้ในท้องถิ่น ทำจากกาบหรือใบของพืชตระกูลปาล์ม เป็นภาษาชนชั้นใช้ในการตักน้ำขึ้นจากบ่อ ห้วย หนอง คลอง บึง หรือแหล่งน้ำธรรมชาติต่างๆ หมาน้ำเป็นชื่อที่เรียกเพี้ยนกันมาจากคำดั้งเดิม ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่มาจากภาษามลายู คือ คำว่า “Timba” อ่านเป็นภาษาไทยได้ว่า ทิมบา หรือ

ติมมา ในภาษามลายู Timba หมายถึงภาชนะตักน้ำ ที่ทำด้วยใบจาก หรือกาบของพืชตระกูลปาล์ม (หาดใหญ่โฟกัส, 2560: ออนไลน์) เมื่อกำนี้ได้ใช้เรียกต่อกันมาในภาคใต้ก็เพี้ยนเสียงจากติมมา เป็น ตีหมา และโดยธรรมชาติของคนภาคใต้นี้มักจะพูดเร็ว ห้วน และมักนิยมตัดคำให้สามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วจาก “ตีหมา” ก็ถูกตัดลดคำลงเหลือเพียงชื่อเรียกสั้นๆ ว่า “หมา” ต่อมาถึงยุคที่ความเจริญด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านน้ำหรือที่เรารู้จักกันในชื่อระบบน้ำประปา เข้าสู่ทุกหลังคาเรือนในภูมิภาคที่ห่างไกล การใช้หมาตักน้ำตามวิถีเดิมก็เริ่มจางหายไป ส่งผลให้คนในยุคนั้นไม่เป็นที่รู้จักภาชนะประเภทนี้ เมื่อเรียกชื่อ “หมา” สั้นๆ ก็จะเกิดความสับสนระหว่างสัตว์กับภาชนะตักน้ำ จึงมีคำขยายตามท้ายมาเป็น หมาตักน้ำ และหมาน้ำ และด้วยการใช้วัสดุที่แตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่นบางครั้งจึงมีชื่อของพืชที่นำมาเป็นวัสดุในการสร้างต่อท้ายด้วย เช่น หากทำจากใบจากก็เรียกว่า "หมาจาก" หากทำจากต้อหมากหรือกาบหมาก ก็เรียกว่า "หมาต้อ" หากทำจากกาบหลาอะโอนก็เรียกว่า "หมาต้อหลาโอน" หรือ "หมาต้อ" เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 1 กาบหมากและหมาต้อ

ที่มา : <https://www.hatyaifocus.com/>

ภาพที่ 2 ใบจากและหมาจาก

ที่มา : <http://www.talung.gimyong.com>

หมาน้ำแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ตามลักษณะของการผูกรวบส่วนปลาย ดังนี้

ชนิดที่ 1 การนำปลายทั้งสองข้างมาผูกไขว้กันให้เป็นด้ามจับเรียกว่า “หมาโด้” (โด้=ตัวผู้)

ชนิดที่ 2 การนำปลายทั้งสองข้างมาสอดผูกแนบกันเรียกว่า “หมาเหมีย” (เหมีย=ตัวเมีย)

ภาพที่ 3 หมาโด้ (หมาตัวผู้)

ที่มา : <http://www.touronthai.com>

ภาพที่ 4 หมาเหมีย (หมาตัวเมีย)

ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>

การวิเคราะห์สุนทรียภาพตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะและสุนทรียศาสตร์

หากเราจะมองความงามจากรูปลักษณ์ภายนอกของรูปทรงหมาตักน้ำ ก็พอที่จะตัดสินได้จากรูปทรง สัดส่วน สีเส้นที่ปรากฏให้เห็นได้โดยสายตา สามารถแสดงความรู้สึกที่มีต่อความงามที่มองเห็นนั้นได้ในทันทีทันใด แต่ก็ยังเป็นเพียงการตัดสินความงามที่มาจากทัศนคติของตนเองซึ่งแต่ละบุคคลก็สามารทำให้เหตุผลในความงามที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ด้านความงามของแต่ละบุคคล ในการวิเคราะห์สุนทรียภาพทางการออกแบบที่ปรากฏในบทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาถึงแนวทางการวิเคราะห์ความงามของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (อารี สุทธิพันธ์ อ่างถึงใน พลัฎฐ์

ยัมประเสริฐ. 2550 : 47) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียภาพ โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด ดังนี้

ความสมดุล

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ “หมาดักน้ำ” เป็นงานออกแบบที่มีความสมดุลของรูปทรงที่มองเห็นได้จากเส้นรอบนอก จัดเป็นความสมดุลแบบเท่ากัน (Symmetrical Balance) ซึ่งเรามักจะพบเห็นการจัดการกับความสมดุลลักษณะนี้ได้ในงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านโดยทั่วไป เป็นความงามที่เกิดจากความเคยชินของผู้สร้างในการสร้างรูปทรงเรียบง่ายเป็นไปตามสัญชาตญาณ เนื่องจากการสร้างงานแบบสองด้านมีขนาดเท่ากันในงานหัตถกรรมพื้นบ้านจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ลงตัวสร้างความงามได้ง่าย ให้ความรู้สึกงามในรูปทรงที่มีลักษณะโครงสร้างแบบโค้งครึ่งวงกลม มีความสมดุลลงตัวด้วยลวดลายที่ได้จากการซ้อนซัดเป็นจังหวะที่สม่ำเสมอไม่มากจนเกิดความเบื่อหน่ายไม่ซ้ำซ้อน เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของศิลปะพื้นบ้าน

ภาพที่ 5 ความสมดุลของรูปทรงหมาดักน้ำ

ที่มา : <http://www.museumthailand.com/>

สัดส่วน

การออกแบบหมาดักน้ำ เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในอดีตในการแก้ปัญหาเรื่องการนำน้ำจากแหล่งธรรมชาติมาเก็บกักใช้ในการอุปโภค บริโภค หมาน้ำได้รับการพัฒนารูปทรงและโครงสร้างมาเพื่อใช้งานในการดักน้ำ วิตน้ำ มีพัฒนาการด้านรูปแบบโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์การลองผิดลองถูก และการทดลองปรับเปลี่ยนวัสดุเพื่อให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย ขนาดสัดส่วนของหมาน้ำในปัจจุบันได้รับการพัฒนาจนมีความเหมาะสมกับการใช้งานดักและวิตน้ำได้เป็นอย่างดี จัดได้ว่าเป็นสุนทรียภาพในสัดส่วนที่สอดคล้องกับการใช้งาน มีการออกแบบโครงสร้างที่มีน้ำหนักเบา มีที่ยึดถือและผูก สามารถตะแคงหรือคว่ำตัวได้เองเพียงแต่วางบนผืนน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็น

เห็นถึงวัฒนธรรมของการคิดที่สัมพันธ์กับการใช้ของชาวบ้าน มีปริมาณการบรรจุในการดักน้ำ ที่พอเหมาะกับแรงที่ตกหรือวิด มีสัดส่วนที่เหมาะสมกับความกว้างยาวของวัสดุที่นำมาใช้

ภาพที่ 6 การใช้งานและขึ้นโครงสร้างด้วยใบจาก

ที่มา : <https://www.hatyaifocus.com/>

จิ้งหะ

จิ้งหะที่งดงามของหมากดักน้ำ เกิดจากการขัดสลับกันของวัสดุที่นำมาสอดสลับเรียงซ้ำต่อเนื่องเป็นระยะที่ใกล้เคียงกันอย่างสม่ำเสมอ เพิ่มความเด่นลดความจำเจของจิ้งหะการซ้ำด้วยโทนสีของวัสดุที่ไล่เฉดสีตามธรรมชาติจากสีเหลืองอ่อนมายังสีเขียวอ่อนในสัดส่วนที่ลงตัว (เห็นได้ชัดเจนตอนที่ใบจากยังคงความสดใหม่อยู่) มีร่องพื้นผิวที่เกิดจากการซ้อนใบเกิดเป็นสุนทรียภาพด้านจิ้งหะลีลาที่น่าสนใจ

ภาพที่ 7 สุนทรียภาพที่มีอยู่ในตัววัสดุเกิดเป็นจิ้งหะลีลาที่น่าสนใจ

ที่มา : <https://www.hatyaifocus.com/>, <http://www.travel.gimyong.com/>

ความประสานกลมกลืน

ความประสานกลมกลืนของหมาน้ำ เกิดจากสีและรูปทรงที่มีลักษณะภาพรวมเป็นเส้นโค้งครึ่งวงกลมก่อให้เกิดความรู้สึกในการคุมความเป็นเอกภาพเข้ามายังจุดศูนย์กลาง รวมถึงลายที่ทับซ้อนกันเป็นเส้นเป็นแนวจากขนาดใหญ่ตรงแนวกลางค่อยๆ เรียงเล็กลงตามลำดับขมวดรวมมายังศูนย์กลางของโค้งครึ่งวงกลม ให้ความรู้สึกถึงการรวมตัวของเส้นได้อย่างมีเอกภาพ

ภาพที่ 8 ความประสานกลมกลืนที่มาจากรูปทรงโดยรวมของหมาน้ำ

ที่มา : <https://2g.pantip.com/>

คุณค่าทางสุนทรียภาพที่ได้รับ

จากการที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์สุนทรียภาพด้านต่างๆ ในงานศิลปหัตถกรรมภาคใต้ “หมาน้ำ” จะเห็นได้ว่าความงามที่แฝงอยู่ในมรดกทางภูมิปัญญาประเภทนี้ เกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่ผ่านมาจากอดีต เกิดจากการทดลองผิดถูกและได้มีการปรับปรุงพัฒนาเรื่อยมาหลายชั่วชีวิตคนจนเกิดเป็นรูปทรงของภาชนะที่มีความงดงามทรงคุณค่า สามารถตอบสนองการใช้งานได้อย่างสมบูรณ์แบบ แม้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะถูกคิด ถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยก็ตาม ผู้สร้างก็มีได้มองข้ามความงามไปแต่อย่างใด หากแต่ได้พิจารณาถึงรูปทรง ความงดงามน่าใช้ ประกอบการสร้างไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้สร้างมีประสบการณ์จนเกิดเป็นความชำนาญมากขึ้นแล้ว ก็จะแสดงคุณค่าความงามออกมา ดังจะเห็นได้ว่า “งานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณภาพในการใช้สอยที่ดีมักจะมีคุณค่าทางศิลปะประกอบไปด้วยกันอย่างแยกไม่ออก” (อารี สุทธิพันธ์ อ่างถึงโน พลภูษณ์ ยัมประเสริฐ. 2550 : 47)

เมื่อเราได้พบเห็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หากสังเกตในพฤติกรรมของตนเองจะพบว่า เรามักจะตั้งคำถามว่าสิ่งที่เห็นนี่คืออะไร ใช้งานอย่างไร ใช้ในโอกาสไหน และใช้อย่างไร แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกจากจิตใต้สำนึกที่ได้พบ

เห็นงานศิลปหัตถกรรมชิ้นนั้นครั้งแรก เราส่วนใหญ่มักจะมุ่งประเด็นความสนใจไปที่คุณค่าในการใช้สอย หรือประโยชน์ของสิ่งเหล่านั้นก่อนเป็นอันดับแรกก่อนที่จะให้ความสนใจในเรื่องของความงามและคุณค่าทางศิลปะ แต่ถ้าหากเราเกิดความเข้าใจในคุณค่าของประโยชน์ใช้สอยตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว คุณค่าทางความงามหรือสุนทรียภาพที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาก็จะปรากฏเด่นชัดขึ้นมาให้เราเกิดความประทับใจ ชื่นชมในคุณค่าทางใจที่ได้รับด้วยส่วนประกอบต่างๆ ที่หลอมรวมให้เกิดเป็นความงามขึ้นมา เป็นสุนทรียภาพที่มีค่าอย่างยิ่งต่อกายและจิตใจ

การเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนา

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาชนะตักน้ำในท้องถิ่นภาคใต้ “หมาดักน้ำ” หรืออาจรวมไปถึงงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทอื่น ในภูมิภาคอื่นๆ ด้วย โดยส่วนใหญ่มักจะประสบปัญหาอย่างเดียวกันคือ งานศิลปหัตถกรรมไม่เป็นที่น่าสนใจ ไม่เป็นที่จดจำ ผู้คนเริ่มที่จะลืมเลือนสุดท้ายก็จบด้วยคำว่า “ไม่รู้จักไม่เคยได้ยิน” “ไม่เคยพบไม่เคยเห็น” ด้วยสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็ต้องยอมรับในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคน ทำให้การดำรงชีวิต การทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวันของมนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพปัจจุบัน

“หมาดักน้ำ” เป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่กำลังจะสูญหายไปตามกาลเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เป็นที่ทราบกันดีว่างานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นส่วนใหญ่ได้ถูกสร้าง และพัฒนาขึ้นมาเพื่อตอบสนองการใช้งาน ช่วยอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เป็นอุปกรณ์ เป็นเครื่องมือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เมื่อวิถีชีวิตของคนเปลี่ยน แต่ตัวงานศิลปหัตถกรรมยังอยู่ในสถานะสงบนิ่งอยู่กับที่ไม่ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีใหม่ของผู้ใช้งาน ในท้ายที่สุดดังที่เห็นได้ในปัจจุบัน ผู้คนเริ่มหันไปเลือกใช้อุปกรณ์ใหม่ เครื่องมือสมัยใหม่ หาสั่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจใหม่มาทดแทนของเก่าที่ไม่ได้มีการพัฒนาควบคู่กันไป

แนวคิดในการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่นักออกแบบควรตระหนักถึงเป็นอย่างยิ่งก็คือไม่ควรสนองความต้องการของตลาดอย่างฉาบฉวย “เพราะคุณค่าในงานศิลปหัตถกรรมนั้นเป็นการสั่งสมภูมิปัญญามาหลายชั่วอายุคน ต้องใช้ทักษะขัดเกลาให้เกิดความสมบูรณ์มาเป็นเวลาช้านานกว่าจะปรากฏเป็นงานศิลปะพื้นบ้านของไทยในปัจจุบัน” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532 : 97) หากไม่คิดอย่างรอบคอบมุ่งที่จะออกแบบเพื่อสนองตลาดเพียงอย่างเดียว การพัฒนาในลักษณะนี้อาจจะทำได้ดีในระยะสั้น แต่จะเกิดผลเสียในระยะยาว ส่งผลให้งานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นสูญเสียเอกลักษณ์ไปในที่สุด

การจะพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่ดีและไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่น ผู้ออกแบบควรจะศึกษาถึงผลกระทบจากงานออกแบบอย่างรอบด้าน พยายามเลือกใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด

นอกจากจะช่วยเพิ่มมูลค่าของวัสดุแล้วยังช่วยในเรื่องของสภาวะโลกร้อนได้อีกทางด้วย การหาเอกลักษณ์เฉพาะที่มีอยู่ในงานเดิมให้ปรากฏเห็นได้ชัดในงานออกแบบใหม่ การมีประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน และสุดท้ายที่ผู้เขียนแนะนำคือ งานออกแบบควรมีความแปลกใหม่ มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมายและมีนวัตกรรมใหม่ในงานที่ออกแบบเสมอ

เอกสารอ้างอิง

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2536. มรดกพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

พลัญญ์ ยิ้มประเสริฐ. 2550. การพัฒนารูปแบบงานศิลปะหัตถกรรมเตยปาหนันรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา. สาขาวิชา

ทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

HADYAI FOCUS. 2560. หมากตักน้ำ ภูมิปัญญาของชาวดำ [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก:

<https://www.hatyaifocus.com/>

คลังสารสนเทศนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. 2568. หมากตักน้ำภาชนะจากภูมิปัญญา [ออนไลน์].

เข้าถึงจาก: https://library.wu.ac.th/nst_localinfo/mhataknam/